

نظارت الکترونیکی: گامی به سوی جایگزین‌های زندان

عباس تدین^۱

چکیده

زندانی کردن بزه‌کاران، به عنوان واکنشی رسمی و متداول از سوی جامعه، سابقه‌ای چندان طولانی ندارد. در دو سده اخیر، به‌ویژه با الغای مجازات‌های بدنی، کیفر سالب آزادی مورد توجه جوامع مختلف قرار گرفت. اما در طول این دو قرن مشکلات و معضلات زیاد این مجازات نمود پیدا کرد، به گونه‌ای که جرم‌شناسان و جامعه‌شناسان با تبعیت از دیدگاه الواکرایان نظام زندان به این نتیجه رسیدند که با حذف زندان از زرادخانه کیفری، باید از روش‌های اصلاحی برای تغییر در اجزاء نظام اجرائی زندان — به ویژه با استفاده از جایگزین‌های مجازات زندان و نظارت گسترده اجتماعی بر بزه‌کاران — بهره جست. یکی از این جایگزین‌ها که با پیشرفت علوم و فنون مورد توجه واقع شده، استفاده از ابزارهای مراقبتی الکترونیکی تحت عنوان «سامانه‌های نظارت الکترونیکی» است؛ سامانه‌ای که می‌رود تا در قوانین کیفری ایران نیز مورد استفاده و اجرا قرار گیرد.

واژگان کلیدی

جایگزین‌های زندان، مجازات‌های بینابین، نظارت الکترونیکی، حبس خانگی، تعلیق مراقبتی،

تدابیر نظارتی

---

۱. دکتر حقوق کیفری و جرم‌شناسی از دانشگاه شهید بهشتی

مقدمه

در پایان سده بیستم، عصری که به کیفرشناسی علمی معروف شده است، دیگر تردیدی وجود ندارد که کیفرشناسی به عنوان شاخه‌ای از علوم جنائی (۲۴۷، ۲۳۳: ۹) فقط به دنبال تبیین و توضیح مفاهیمی چون کیفر، جرم و مجازات مجرمان نیست و از همین قرن و دقیقاً به دنبال تحولات دهه هفتاد به بعد مثل شکست اقتدار کیفر حبس و توسعه کیفرهای جایگزین، متحول و دگرگون شده است. هر چند ضرورت اجرای مجازات در خصوص مجرمان قابل انکار نیست و برخلاف مکتب دفاع اجتماعی افراطی که به الغای مجازات و عناوین کیفری اعتقاد داشت، ضرورت اجرای کیفر جهت حفظ کیان و حیات جامعه امری خدشه‌ناپذیر است و مجرم به علت ارتکاب جرم باید تاوان آن را بپردازد، اما نباید فراموش کرد که مجازات نسبت به انسان اعمال می‌شود؛ انسانی که دارای کرامت و منزلتی است که در قوانین داخلی و اسناد منطقه‌ای و بین‌المللی بر لزوم رعایت و احترام به آن تأکید شده است. همین امر ایجاب می‌کند تا در به‌کارگیری مجازات‌هایی که شأن و مقام انسانی افراد بشر را تحدید می‌نمایند، بازنگری نمود.

اما این نکته را نمی‌توان نادیده انگاشت که امروزه مجازات زندان به عنوان یکی از مهم‌ترین کیفرها در اکثر جوامع بشری مورد استفاده قرار گرفته و به عنوان نهادی که مجرم را در خود جای داده است باید مورد نگاه تیزبینانه کیفرشناسان و جرم‌شناسان قرار گیرد. از این منظر باید به این پرسش اساسی پاسخ داد که اگر مجازات زندان به منظور اصلاح و بازپروری مجرمان مقرر شده، آیا در انجام این رسالت موفق بوده است؟ وانگهی، آیا این تدبیر باید به عنوان آخرین نسخه درمانگر مجرمان قلمداد گردد یا اینکه راه‌های دیگری را نیز می‌توان برای اصلاح و تربیت مجرمان، جایگزین زندان کرد؟

در اینکه زندان توانسته است در اصلاح مجرمان نقش مهمی داشته باشد، شکی نیست چرا که بیش از آنکه مشکلات اخلاقی، اجتماعی، روانی و اقتصادی آنان را حل نماید، همچنان بر آن می‌افزاید. (۴۰۱: ۱)

این مسأله را نیز نباید فراموش کرد که جمعیت رو به افزایش زندانیان گنجایش نظام زندان را می‌کاهد و مسؤولان نمی‌توانند برای برنامه‌های توان‌بخشی و بازسازگارسازی اجتماعی زندانیان کار چندانی انجام دهند. در زندان است که مجرمان اتفاقی در کنار مجرمان حرفه‌ای ممکن است به جای تربیت و اصلاح به یادگیری فنون ارتکاب جرم بپردازند.

اگر به زندان، معضلات مصرف مواد مخدر، ایدز، هپاتیت و ... را نیز اضافه کنیم، تصویر غم‌انگیزی ترسیم خواهد شد و بر این اساس است که بسیاری از جرم‌شناسان اعتقاد دارند، نهاد زندان با بحران روبه‌رو شده و مشروعیت آن زیر سؤال رفته است.

می‌توان گفت به همین دلیل، جنبش جرم‌شناسی جدید که خواستار اصلاح مجازات‌ها بوده، نظریه جایگزین‌های کیفر زندان را مطرح کرده است. تحولات دهه‌های اخیر باعث شده که در بسیاری از نظام‌های کیفری، جانشین‌های گوناگونی برای محکومیت حبس در نظر گرفته شود. در همین راستا، در کنار شیوه‌های دیگر تعدیل کیفر حبس مانند آزادی مشروط و تعلیق مراقبتی، امروزه از جایگزین‌های نوینی مانند تعویق تعقیب، میانجی‌گری، کار عام‌المنفعه، بازداشت خانگی، پادگان‌های آموزشی - اصلاحی، جریمه‌های روزانه و نظارت الکترونیکی نیز استفاده می‌شود (۱۵: ۴). اما نباید فراموش کرد که جایگزین‌ها نیز مشکلات خاص خود را دارند. جایگزین‌های مجازات حبس باید ساختار معقول و متناسبی داشته باشند تا دادگاه‌ها بتوانند با اعتماد کامل به مفید و مؤثر بودن، آنها را اعمال کنند. برای تأمین این اهداف، مقررات مربوط به هر جایگزین باید به خوبی تهیه و با استفاده از تجربیات سایر کشورها و لحاظ فرهنگ ملی و اوضاع و احوال هر کشور تدوین شود تا در کاهش جمعیت کیفری مقرون به موفقیت باشد. (۲۳: ۲)

در این نوشتار نظارت الکترونیکی به عنوان یکی از مجازات‌های بینابین یا جایگزین‌های زندان به‌ویژه با نگاهی به حقوق کیفری فرانسه مورد مطالعه قرار می‌گیرد. هدف اصلی نظارت الکترونیکی کاهش تراکم جمعیت زندان است و به

عنوان یک ضمانت اجرا، جایگزین و گاه تکمیل‌کننده مجازات زندان به حساب می‌آید. کاهش هزینه‌ها و در اجتماع نگه داشتن مجرمان و حفظ ارتباط اجتماعی آنان و حضور آنان در خانواده که از بسیاری از مشکلات جلوگیری می‌کند، از دیگر اهداف این برنامه محسوب می‌شود. (۲: ۴۰۵)

الف. مفهوم نظارت الکترونیکی

نظارت الکترونیکی^۱ به عنوان یک ضمانت اجرای جایگزین مجازات زندان به معنای «کنترل و نظارت بر اشخاص از طریق ابزار و وسایل الکترونیکی در محیط خارج از زندان» است. این شیوه نظارت، کاربردهای وسیعی در کنترل منابع انسانی در کارخانه‌ها و اداره‌ها و کنترل اجتماعی نظیر کنترل ترافیک یا حفاظت از اماکن و تأسیسات دارد. در دو دهه اخیر، نظارت الکترونیکی کاربردهایی هم در زمینه مبارزه با بزه‌کاری و کنترل بزه‌کاران پیدا کرده است (۱۲: ۱۲)، به نحوی که از نظارت الکترونیکی به منزله اختراع و ابداع برجسته کیفی پایان دهه ۱۹۸۰ یاد می‌شود، زیرا افزون بر استفاده از فناوری برای اصلاح و تربیت و کاهش هزینه‌های زندان، از زمان اجرای ابتدائی آن در پایان دهه ۱۹۸۰، نظارت الکترونیکی به صنعت بزرگی تبدیل شده است و هزاران مجرم هر روز از این رهگذر نظارت می‌شوند. (۲: ۴۰۲)

در قانون مجازات یا آیین دادرسی کیفری ایران و فرانسه تعریفی از «نظارت الکترونیکی» ارائه نشده است و فقط در ماده ۱-۲۶-۱۳۲ قانون مجازات و ماده ۷-۷۲۳ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه شرایط دست‌یابی به این تدبیر و شیوه اجرای آن آمده است. در لوایح جدید قانون مجازات اسلامی (ماده ۳-۱۵۴) و آیین دادرسی کیفری ایران (مواد ۵-۱۵۵ تا ۹-۱۵۵) نیز «آزادی تحت نظارت سیستم‌های [سامانه‌های] الکترونیکی» پیش‌بینی شده است.

1. La surveillance électronique /electronic supervision

ب. پیشینه نظارت الکترونیکی

استفاده از نظارت الکترونیکی، نخستین بار در سال ۱۹۸۴ مطرح شد. (۲: ۴۰۳) به نظر می‌رسد که این روش مراقبتی از انیمیشن مرد عنکبوتی الهام گرفته شده که در آن قاضی جک لائو از نیومکزیکو دستور نصب یک وسیله الکترونیکی به میچ پای مجرمی را برای نظارت بر رفت و آمدهای او صادر کرد. نظارت الکترونیکی به خودی خود به عنوان یک ضمانت اجرای مستقل تلقی نمی‌شود، بلکه یک ضمانت اجرای تبعی و وابسته به حبس خانگی^۱ یا تعلیق آزمایشی^۲ و برای اطمینان از پیروی مجرم از شرایط مقرر برای وی محسوب می‌شود. به همین دلیل، نظارت الکترونیکی اساساً برای رعایت قواعد حبس در منزل استفاده می‌شد چرا که از این رهگذر، نظارت بر مجرم از راه دور امکان‌پذیر بود.

در امریکا نیز نظارت الکترونیکی برای نظارت بر بهره‌وران تعلیق مراقبتی برقرار شد و سپس به سایر موارد تسری یافت. با وجود این، نباید تصور کرد که نظارت الکترونیکی بهترین شیوه و وسیله برای پرهیز از معایب زندان است بلکه باید به عنوان ضمانت اجرای جایگزین مؤثری در اختیار مراجع دادگستری قرار گیرد. این شیوه به عنوان ضمانت اجرای مداخله‌گرانه غیر سالب آزادی شناخته شده است. به هر حال، بیش‌ترین اشخاصی که در بدو امر از برنامه‌های نظارت الکترونیکی منتفع می‌شدند، محکومان به جرائم راهنمایی و رانندگی بودند؛ ولی از سال ۱۹۸۹، مرتکبان جرائم علیه اموال و مجرمان مواد مخدر عمده‌ترین بهره‌وران این برنامه‌ها را تشکیل می‌دهند.

1. Emprisonnement domestique

حبس خانگی که برخی از آن به بازداشت یا حبس در منزل تعبیر می‌کنند، در معنای واقعی خود یک سلسله ضمانت‌اجراهای محدودکننده‌ای است که حبس در منزل در ساعات غیر کاری مجرم را دربر می‌گیرد.

2. sursis avec mise à l'épreuve

تعلیق آزمایشی، شیوه‌ای از نظارت است که مستلزم سطح بالایی از تماس مجرم با مأموران اصلاح و مراقبت و اعضای جامعه است. هدف این نهاد تحمیل مجازاتی است که از زندان سبک‌تر و از تعلیق مراقبتی ساده شدیدتر باشد. در اغلب برنامه‌های تعلیق مراقبتی فشرده، شمار کم‌تری از مجرمان به مأموران مراقبت سپرده می‌شوند و نظارت از نزدیک نیز بر مجرمان بیش‌تر بوده و به اجرای مطلق برنامه تأکید می‌شود. (۶، ۱: ۶)

پ. انواع نظارت الکترونیکی

نظارت الکترونیکی تدبیری نسبتاً جدید برای تأمین رعایت قواعد بازداشت خانگی است. به منظور کنترل و نظارت بر رفت و آمد بزه کار، مچ‌بندی به پای وی بسته می‌شود که به رایانه‌ای در مرکز مراقبتی (مانند زندان) متصل است و به آن علائمی ارسال می‌کند. بدین‌سان بزه کار که فقط حق رفتن به سر کار یا شرکت در برخی فعالیت‌های مشخص را دارد، در منزل محبوس می‌ماند و رفت و آمد او کاملاً کنترل می‌شود. از نظارت الکترونیکی به عنوان اختراع و ابداع برجسته‌ی کیفی اواخر دهه ۱۹۸۰ یاد می‌شود (۷۳: ۲) زیرا علاوه بر استفاده از فناوری برای اصلاح و تربیت و کاهش هزینه‌های زندان، به تدریج به صنعت بزرگی تبدیل شده است و هزاران مجرم هر روز از این طریق کنترل می‌شوند. اساساً دو نوع نظارت الکترونیکی مورد استفاده قرار می‌گیرد:

اول. نظارت الکترونیکی منفعل: در نظارت الکترونیکی منفعل فرستنده‌ای به بدن مجرم (یک مچ بند به دست یا مچ پای مجرم) و یک شماره‌گیر به تلفن وصل می‌شود، اگر محکوم به تعلیق آزمایشی محل را ترک نماید، علامت قطع می‌شود و شماره‌گیر تلفن به طور اتوماتیک با اداره‌ی تعلیق آزمایشی تماس برقرار می‌کند. چون شخص محکوم مکلف به پاسخ‌گویی به تلفن است، عدم پاسخ‌گویی خروج وی را از محل نشان می‌دهد (۱۲۰: ۱۲).

دوم. نظارت الکترونیکی فعال: نظارت الکترونیکی فعال متضمن برقراری تماس تلفنی مستمر و غالباً اتفاقی با منزل مجرم تحت تعلیق مراقبتی است. این ارتباط تلفنی ممکن است به طور اتوماتیک توسط دستگاه صورت گیرد و یا شخصاً توسط مأمور مربوطه انجام شود (۱۲۱: ۱۲).

سامانه‌ی فعال از طریق فرستادن مداوم علائم به اداره‌ی کنترل، مجرمان را به طور دائم کنترل می‌کند. اگر مجرمان در زمانی که مجاز به ترک خانه نیستند به این کار مبادرت ورزند، علائم قطع می‌شود و شکست برنامه ثبت می‌گردد. در برخی موارد، مأمور کنترل به طور خودکار از طریق یک وسیله‌ی الکترونیکی از واقعه آگاه می‌شود.

ت. فواید و اهداف نظارت الکترونیکی

هدف اصلی این برنامه، کاهش جمعیت زندان است. ولی در کنار این هدف عمده، کاهش هزینه‌های نگهداری مجرمان و حفظ ارتباط اجتماعی آنها و حضور در قانون خانواده را نیز می‌توان به عنوان اهداف دیگر این جایگزین مجازات زندان قلمداد کرد. هرچند فشار عمومی برای حمایت از اجتماع در مقابل بزه‌کاران رو به افزایش است، ولی از طرف دیگر، کنترل بودجه عمومی در رابطه با اصلاح مجرمان نیز حائز اهمیت و قابل توجه است. یکی از ابزارهایی که می‌تواند دست‌یابی به این مهم، یعنی کنترل بودجه را مقدور سازد، استفاده از جایگزین‌های مجازات حبس است. در سه موردی که کاربرد عمده نظارت الکترونیکی مطرح می‌شود — یعنی کنترل محکومان به حبس‌های خانگی، کنترل محکومان آزاد شده از رهگذر تعلیق آزمایشی و کنترل متهمان — (۱۲۳، ۱۲۲، ۱۲) نظارت الکترونیکی می‌تواند آثار مخرب و زیانبار حبس‌های به‌ویژه کوتاه مدت را به حداقل ممکن کاهش دهد.

ث. شرایط اجرای برنامه نظارت الکترونیکی

نظارت الکترونیکی در مورد مجرمان غیرخشن اجرا می‌شود. بدین منظور، پیش از محکومیت شخص به اجرای این برنامه، مأمور تعلیق آزمایشی در مورد مناسب بودن شخص برای روش تعلیق همراه با نظارت الکترونیکی تصمیم‌گیری می‌نماید. اگر مجرم به علت ماهیت جرم، خطرناک ارزیابی شود، ابتدا زندانی می‌شود و سپس اگر خطری برای جامعه نداشته باشد، مشمول برنامه‌های نظارت الکترونیکی قرار می‌گیرد، پس حفظ امنیت جامعه در درجه اول اهمیت قرار دارد.

در حقوق کیفری فرانسه، تصمیم به محکومیت شخص به نظارت الکترونیکی جز با موافقت متهم امکان‌پذیر نیست. به استناد ماده ۱-۲۶-۱۳۲ قانون مجازات و ماده ۷-۷۲۳ قانون آیین دادرسی کیفری، سامانه نظارت الکترونیکی در صورتی اجرا می‌گردد که «محکومیت به یک یا چند مجازات سالب آزادی که مدت کلی آن از یکسال تجاوز نمی‌کند [صادر شده باشد] یا هنگامی که برای محکوم، یک یا چند

مجازات سالب آزادی که مدت کلی آن از یک سال تجاوز نمی‌کند، برای تحمل باقی مانده باشد یا هنگامی که محکوم برای انتفاع از آزادی مشروط پذیرفته می‌شود، به صورت آزمایشی، حداکثر یکسال تابع برنامه نظارت الکترونیکی قرار گیرد».

هنگامی که شرایط اعمال نظارت الکترونیکی فراهم باشد، «قاضی اجرای مجازات‌ها، شیوه‌های اجرای آن را با قرار غیر قابل اعتراضی، برای مدت حداکثر چهار ماه، از تاریخی که محکومیت لازم‌الاجرا می‌شود، تعیین می‌کند. قاضی اجرای مجازات‌ها در موارد زیر باید از اعمال نظارت الکترونیکی خودداری کند: اگر شرایط اعمال مجازات از رهگذر نظارت الکترونیکی فراهم نباشد؛ اگر محکوم از ممنوعیت‌ها یا الزاماتی که به او تحمیل می‌شود، راضی نباشد؛ اگر دلیلی بر سوء رفتار وی وجود داشته باشد؛ اگر تغییر و اصلاح ضروری در شرایط اجرائی را رد کند؛ و اگر این موضوع را درخواست نماید؛ اگر شخصیت محکوم یا شیوه‌های موجود، این موضوع را توجیه کند، قاضی اجرای مجازات‌ها می‌تواند بر همان اساس، تدبیر نیمه آزادی یا استقرار خارج از زندان را جایگزین نظارت الکترونیکی نماید». (۴۴۶: ۵)

نظارت و کنترل بر اجرای این تدبیر، به شیوه‌ای است که اجازه می‌دهد حضور و غیاب محکوم از راه دور فقط در مکانی که توسط قاضی اجرای مجازات‌ها (۱۳۹: ۸) تعیین می‌شود، در یک دوره معین ردیابی شود. در اجرای این شیوه می‌توان شخص موردنظر را واداشت تا در تمام مدت اجرای نظارت الکترونیکی، دستگاه فرستنده را با خود حمل نماید^۱. البته قانون‌گذار تأکید دارد که در اجرای این شیوه باید کرامت، تمامیت و زندگی خصوصی اشخاص رعایت شود.

شخص محکوم به نظارت الکترونیکی در حقوق کیفری فرانسه، تحت کنترل قاضی اجرای مجازات‌های حوزه قضائی خود قرار می‌گیرد و کنترل از راه دور بهره‌وران این برنامه، بر عهده کارمندان اداره زندان‌ها است^۲، ولی واحدهای پلیس یا زندان‌میری نیز همواره می‌توانند غیبت غیرعادی محکوم را کشف و به قاضی اجرای مجازات‌ها گزارش دهند^۳.

1. Art. L.723-8 c.pré.pén.
2. Art. L.723-9 c.pré.pén.
3. Art. L.723-9 c.pré.pén.

قاضی اجرای مجازات‌ها در فرانسه می‌تواند شخص محکوم به نظارت الکترونیکی را ملزم به تبعیت از تدابیر پیش‌بینی شده در مواد ۴۳-۱۳۲ تا ۴۶-۱۳۲ قانون مجازات نماید. این تدابیر که به «تدابیر نظارتی» معروف هستند عمدتاً در خصوص ارتباط با مددکاران اجتماعی، تبعیت از معاینه‌های پزشکی، مشارکت در هزینه‌های زندگی خانوادگی، جبران خسارت بزه‌دیدگان، انجام یا عدم انجام برخی از مشاغل و در نهایت، شرکت در کلاس‌های آموزش شهروندی است. در صورت عدم رعایت ممنوعیت‌ها یا الزامات مذکور یا بدرفتاری آشکار یا محکومیت مجدد، قاضی اجرای مجازات‌ها می‌تواند، تصمیم اعمال نظارت الکترونیکی را لغو و محکوم را برای تحمل تمام یا قسمتی از مدت مجازاتی که برای سپری کردن تا روز اعمال نظارت الکترونیکی باقی بوده است، به زندان معرفی نماید. مدتی که این شخص تحت نظارت الکترونیکی قرار داشته است، در اجرای مجازات محاسبه می‌گردد.^۱

در نظام عدالت کیفری ایران، نظارت الکترونیکی مسوق به سابقه نیست و برای اولین بار این تدبیر در لوایح جدید قانون مجازات اسلامی و قانون آیین دادرسی کیفری به تبعیت از حقوق فرانسه پیش‌بینی شده است. ماده ۳-۱۵۴ لایحه جدید قانون مجازات اسلامی مقرر می‌دارد که «دادگاه می‌تواند در صورت وجود شرایط مقرر در ماده ۱-۱۵۴ و با رعایت ماده ۴-۱۵۲ این قانون، محکوم به حبس را با رضایت وی در محدوده مکانی مشخص، تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی قرار دهد.» تهیه‌کنندگان لایحه قانون مجازات اسلامی در ماده ۱-۱۵۴ جرائمی که دارای محکومیت‌های تعزیری و بازدارنده باشد - یعنی حبس‌های کمتر از پانزده سال - را مشمول این تدبیر قرار داده اند و مانند قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه، رضایت محکوم در اجرای این تدبیر را لازم دانسته اند. علت این امر را می‌توان در انجام تکالیفی جست‌وجو کرد که در صورت پذیرش تدبیر نظارت الکترونیکی بر اشخاص تحمیل می‌گردد. این تدبیر تکالیفی بیش‌تر از

تکالیف دوران زندان بر محکومان به حبس تحمیل می‌نماید که اجرای آنها جز با رضایت اشخاص امکان‌پذیر نیست. شخص محکوم به نظارت الکترونیکی می‌تواند تابع تدابیر نظارتی یا الزامات خاصی قرار گیرد. حضور به موقع در مواقعی که مقام قضائی یا مددکار اجتماعی ناظر تعیین می‌کند، ارائه اطلاعات و اسناد و مدارکی که نظارت بر اجرای تعهدات محکوم را برای مددکار اجتماعی تسهیل می‌کند و ...^۱ از جمله تدابیر نظارتی و مراقبتی بر محکوم محسوب می‌شود. الزاماتی چون الزام به یک فعالیت حرفه‌ای، حرفه‌آموزی یا آموزش شغلی حداکثر به مدت یک سال، الزام به اقامت یا عدم اقامت در مکان معین حداکثر به مدت یک سال، اقدام به درمان بیماری یا ترک اعتیاد حداکثر به مدت یک سال و ...^۲ می‌تواند در زمره الزامات محکوم قرار گیرد.

در ماده ۵-۱۵۵ لایحه آیین دادرسی کیفری آمده است: «قاضی اجرای احکام کیفری می‌تواند ... پس از وصول گزارش شورای طبقه‌بندی زندان^۳ و نظریه مددکاران اجتماعی معاونت اجرای احکام کیفری مبنی بر آن که اجرای یک فعالیت شغلی یا حرفه‌ای، آموزشی، حرفه‌آموزی، مشارکت در تداوم زندگی خانوادگی و یا درمان پزشکی از سوی محکوم‌علیه در خارج از محیط زندان در فرایند اصلاح وی و یا جبران ضرر و زیان بزه‌دیده مؤثر است، پس از درخواست محکوم‌علیه، به دادگاه صادرکننده حکم، پیشنهاد اجرای ... آزادی تحت نظارت سیستم‌های الکترونیکی را داده و مطابق تصمیم این دادگاه اقدام می‌کند». در این لایحه، جرائم مشمول آزادی تحت نظارت الکترونیکی مشخص نشده است و این جرائم در لایحه قانون مجازات اسلامی تعیین شده‌اند. به استناد ماده ۹-۱۵۵ لایحه آیین دادرسی کیفری نحوه اجرای قرار آزادی تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی موقوف به تصویب آیین‌نامه‌ای دانسته شده است که توسط وزیر دادگستری تهیه و به تصویب رئیس قوه قضائیه می‌رسد.

۱. ر.ک: ماده ۴-۱۵۲ لایحه جدید قانون مجازات اسلامی. (۱۰)

۲. ر.ک: ماده ۵-۱۵۲ لایحه جدید قانون مجازات اسلامی. (۱۰)

۳. ماده ۶۵ آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور. (۳)

ج. نتیجه‌گیری

فناوری‌های مدرن الکترونیکی جایگاه ویژه‌ای در زندگی روزمرهٔ بشر پیدا کرده است. این فناوری‌ها، از یک سو می‌تواند به عنوان ابزارهایی در دست مجرمان قرار گیرد و ارتکاب جرم را تسهیل کند و از سوی دیگر، پلیس و نظام عدالت کیفری نیز می‌توانند از این ابزارها برای کشف جرم و شناسایی مجرمان و جمع‌آوری ادله و مدرک علیه آنان استفاده نمایند. استفاده از فناوری نه‌تنها در پیش‌گیری از وقوع جرم کاربرد وسیعی پیدا کرده است، بلکه کنترل زندانیان و نظارت بر اعمال آنها، به عنوان جایگزین مجازات زندان، نیز اهمیت خود را باز یافته‌اند. هرچند که استفاده از این فناوری‌ها به‌ویژه نظارت الکترونیکی در کشور ما هنوز رواج نیافته است، ولی به نظر می‌رسد با عنایت به مشکل زیانبار بودن و پرهزینه بودن مجازات زندان و افزایش روزافزون شمار زندانیان و با توجه به لوایح جدید قانون مجازات اسلامی و قانون آیین دادرسی کیفری تا چند سال دیگر استفاده از ابزارهای نظارت الکترونیکی تنها می‌تواند در کنترل و مجازات بزه‌کاران خاصی کاربرد داشته باشد. منطقی‌ترین روش واردات این فناوری‌ها، آن است که پیش از اجرای برنامه‌ها، با مطالعات کارشناسی لازم، زمینه‌های فرهنگی، اعتقادی، سیاسی و اقتصادی لازم را مهیا کرده و با دقت نظر در تجارب ارزشمند سایر کشورها به‌ویژه فرانسه در اجرای این برنامه‌ها، مناسب‌ترین روش‌ها و ابزارها را انتخاب و مورد استفاده قرار دهیم (۱۱). فرهنگ‌سازی و آشناسازی هر چه بیش‌تر دادرسان دادسراها و دادگاه‌ها با جایگاه مجازات‌های جانشین می‌تواند در موفقیت آن مؤثر باشد و مطمئناً اقدامات فرهنگی در مسیر توفیق مجازات‌های جانشین زندان یعنی آشناسازی جامعه با وضعیت واقعی زندان‌های موجود را نباید از نظر دور داشت. هرچند استفاده از جایگزین‌هایی مانند نظارت الکترونیکی می‌تواند در کاهش حجم جمعیت زندانی مؤثر باشد ولی هرگز نباید تصور کرد که تنها راه‌حل و برطرف‌کنندهٔ مشکل جمعیت زندانی است. استفاده از مجازات‌های جانشین زمانی می‌تواند به طور کارآمد و مؤثر از تورم جمعیت زندانی بکاهد که

سایر عوامل مؤثر در کاهش این جمعیت نیز به موازات به کارگیری این روش مورد توجه قرار گیرد (۵۵ : ۷). فقط در این صورت است که جامعه می‌تواند از آثار مثبت این گونه مجازات‌ها بهره‌مند شود.

فهرست منابع

۱. آشوری، محمد؛ جایگزین‌های زندان یا مجازات‌های بینابین؛ تهران، نشر گرایش، چاپ اول، ۱۳۸۲.
۲. آشوری، محمد؛ جایگزین‌های زندان یا مجازات‌های بینابین؛ علوم جنائی (مجموعه مقالات)، انتشارات سلسبیل، چاپ اول، بهار ۱۳۸۴، جلد دوم.
۳. آیین نامه اجرائی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور؛ مجموعه تنقیح شده قوانین و مقررات کیفری، معاونت حقوقی و توسعه قضایی قوه قضائیه، اداره کل امور حقوقی، تهران، روزنامه رسمی کشور، چاپ اول، تابستان ۱۳۸۶.
۴. انعکاس یک اندیشه؛ دبیرخانه ستاد سیاستگذاری و برنامه‌ریزی کاهش استفاده از مجازات زندان، تهران، بهار ۱۳۸۶.
۵. تدین، عباس؛ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه؛ (مترجم)، پلی‌کی، معاونت حقوقی و توسعه قضایی قوه قضائیه، ۱۳۸۵، جلد پنجم.
۶. رایجیان اصلی، مهرداد؛ درمان موادمخدر و حبس‌های منزلی همراه با نظارت الکترونیکی؛ ارزیابی یکی از تدابیر اجتماعی جایگزین زندان؛ مجله حقوقی و قضایی دادگستری، شماره ۳۶، پاییز ۱۳۸۰.
۷. صفاری، علی؛ کیفرشناسی، تحولات، مبانی و اجرای کیفر سالب آزادی؛ تهران، انتشارات جنگل، ۱۳۸۶ چاپ اول.
۸. کوشا، جعفر؛ جرایم علیه عدالت قضایی؛ تهران، نشر میزان، چاپ اول، پاییز، ۱۳۸۱.
۹. لاسال، ژان-ایو؛ تحولات علوم جنایی و آموزش و تحقیقات جرم‌شناسی در فرانسه؛ ترجمه: نجفی ابرنآبادی، علی حسین؛ مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۳۲-۳۱، پائیز و زمستان ۱۳۷۹.
۱۰. لوایح جدید قانون مجازات اسلامی و آیین دادرسی کیفری ایران؛ پلی‌کی، اداره کل تدوین لوایح و برنامه‌های قوه قضائیه، معاونت حقوقی و توسعه قضایی قوه قضائیه، آبان ماه ۱۳۸۶.
۱۱. مجموعه مقالات همایش راه کارهای کاهش جمعیت کیفری زندان؛ ۲۸ و ۲۹ اردیبهشت ۱۳۸۵، انجمن علمی دانشجویی دانشکده‌های حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران و شیراز، نشر میزان، چاپ اول، بهار ۱۳۸۶.
۱۲. محمد نسل، غلام رضا؛ نظارت الکترونیکی بر بزهکاران؛ فصلنامه دانش انتظامی، سال هفتم، شماره اول، بهار ۱۳۸۴.

کتاب‌شناسی

۱. امیر ارجمند، اردشیر؛ مجموعه اسناد بین‌المللی حقوق بشر؛ تهران، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۰، جلد اول و دوم.
۲. مقالات اولین همایش بین‌المللی کاهش استفاده از مجازات زندان؛ ۲۳ و ۲۴ خرداد ۱۳۸۶، مرکز همایش‌های بین‌المللی رایزن، تهران، ۱۳۸۶.